

1 ÚVOD DO NÁRODNÍCH SYSTÉMŮ OCHRANY PRŮMYSLOVÉHO VLASTNICTVÍ

Afrika představuje druhý největší světový kontinent zahrnující celkem 54 nezávislých zemí s přibližně více než miliardou lidí, což odpovídá 14 % světové populace. Africký kontinent je nejen z pohledu průmyslového vlastnictví zajímavé zkoumat, protože zde nalezneme mnoho anglicky mluvících zemí, jako je Keňa, Uganda, Nigérie, Ghana, Zambie, Zimbabwe anebo Jižní Afrika, které jsou někdy označovány jako tzv. země common law, stejně jako zemí francouzsky mluvících, kterými jsou Demokratická republika Kongo, Kamerun, Pobřeží slonoviny či Mali, které jsou naopak označovány jako tzv. země občanského práva neboli civil law. Tyto rozdílnosti vznikly v důsledku kolonizace, které byl africký kontinent po řadu let v minulosti podroben. Po dekolonizaci zůstaly hranice zemí v Africe překvapivě stabilní, ale je zajímavé, že se koloniální názvy afrických zemí často měnily, kupříkladu dnes známé Maroko bylo dříve označované jako Španělské Maroko nebo Keňa či Uganda jako Britská východní Afrika.¹ Historické aspekty, které stojí za utvářením právních systémů v jednotlivých zemích, včetně systémů duševního vlastnictví, přispěly k rozdílným přístupům, které byly do značné míry ovlivněné i tamními zvyklostmi a kulturou. Je proto nutné pochopit nejdříve tyto aspekty, aby bylo možné porozumět specifičnosti afrického kontinentu, která s ohledem na práva duševního vlastnictví spočívá zejména v režimech jeho právní ochrany, které na tomto kontinentu existují, a proto tento režim může být do jisté míry matoucí.

V této monografii se soustředíme na otázky významné podmnožiny práva duševního vlastnictví, a to právo průmyslového vlastnictví, konkrétně patenty, užité vzory, průmyslové vzory, ochranné známky a zeměpisná označení. Právo průmyslového stejně jako obecněji duševního vlastnictví spadá do oboru práva soukromého a tvoří jeho podsystém. Prameny práva v tomto případě tedy budeme nacházet v ústavním pořádku a v afrických zemích, které spadají do soustavy zemí s právním systémem kontinentální právní tradice i v typickém prvku těchto systémů, kterým je občanský zákoník jakožto kodex soukromého práva. Ochrana k jednotlivým předmětům práv průmyslového vlastnictví je na africkém kontinentu poskytována buď prostřednictvím vlastních právních systémů zemí, které se doposud nestaly součástí žádné zde působící regionální organizace a jsou tak v tomto ohledu naprosto soběstačné, anebo prostřednictvím systémů, které fungují pod střešou současných regionálních organizací.

Kromě toho je nutné poukázat také na element práva mezinárodního, které zakládá možnost získat ochranu i cestou mezinárodní, čemuž však bude věnována pozornost spíše okrajově, jelikož to není v možnostech rozsahu této publikace.

¹ Blíže viz ThoughtCo. The Colonial Names of African States 2019 [online]. [cit. 11-8-2019]. Dostupné z: <https://www.thoughtco.com/colonial-names-of-african-states-43755>

V zemích, které se nestaly členskými státy žádné z regionálních organizací, je možné ochranu získat pouze cestou národní. S ohledem na počet těchto zemí a rozdílnou úroveň ekonomické vyspělosti, která se zpravidla promítá i do komplexnosti systému právní ochrany duševního vlastnictví, bude se monografie zaměřovat pouze na vybrané africké státy. Těmito budou Egypt, Tunisko, Maroko, Nigérie a Jižní Afrika. Ačkoliv jsou právní systémy duševního vlastnictví v řadě aspektů podobné, existují i aspekty, které jsou zcela odlišného charakteru a kde se tyto země ve svém přístupu zcela rozcházejí, vysvětlení nacházíme právě v historickém pozadí, které tyto systémy do velké míry ovlivnily. Zejména země jako Jižní Afrika či Nigérie² bývají ve značném zájmu přihlašovatelů, kteří usilují o získání ochrany na jejich území. Z toho důvodu bude jejich národnímu právnímu systému, konkrétně ve vztahu k ochraně výsledků technické tvůrčí činnosti, jakožto i právům na označení, a to zejména ochranných známek, okrajově i zeměpisným označením, věnována hlavní pozornost.

S přihlédnutím k roli, jakou v současné době na africkém kontinentu hrají práva na označení a především ochranné známky v kontrastu s minimálním zájmem o ochranu výsledků technické tvůrčí činnosti, bude se tato monografie zaměřovat ve větším detailu právě na ně.

1.1 Ochrana výsledků technické tvůrčí činnosti

1.1.1 Právo patentové

Patentové právo lze definovat jakožto právní obor zabývající se problematikou patentů, tedy výlučných práv – monopolů – udělovaných za zákonem stanovených podmínek tvůrcům pro jejich výsledky technické tvůrčí činnosti, zpravidla v podobě technických vynálezů či s technikou spíše souvisejícího nežli přímo technického průmyslového designu.

Tato více či méně enumerativní definice se však opírá o koncepci poněkud složitější, kterou můžeme nalézt také v některých přístupech k právu autorskému, byť je zde přílehavější, a to ochranu investice. Kdo by totiž vkládal nemalé úsilí, čas a zpravidla i finanční prostředky do tvorby výsledku, který jemu bude obratem odcizen? V důsledku je tedy podstatou patentového práva hledání spravedlnosti mezi zájmy tvůrců a zájmy veřejnosti.

Africký kontinent, byť je považován za kolébku lidstva, nestál u zrodu moderního patentového práva, kdy byla tato úloha ponechána podobně jako v řadě jiných právních oborů Evropě. Bylo by však liché domnívat se, že Afrika zcela žádnou roli nesehrála. Právo evropské kontinentální tradice, které se notně promítlo i do současného

² Pozn.: Zájem o ochranu práv k předmětům duševního vlastnictví v těchto zemích je také ovlivněn tím, že Nigérie je zemí s největším počtem obyvatelstva z celé Afriky a hned za ní následuje Jižní Afrika. Tyto země jsou členy většiny mezinárodních smluv a úmluv v oblasti duševního vlastnictví, a proto lze jejich systém ochrany považovat za „poměrně“ vyspělý.

takřka univerzálního patentového systému, se opírá o historické právo římské. Bez zmínky ovšem jistě nestojí ani vliv římského práva na právní tradici angloamerickou³, ačkoli bezesporu nikoli rozsahu kontinentálního. Můžeme však tvrdit, že římské právo zde tvoří prvopočátek všeho? To jistě ne, nalézt ovšem vyčerpávající výčet vlivů, které na římské právo působily, by vydalo na vlastní studii a pro tu v této monografii prostor pochopitelně není. Přesto můžeme alespoň část římského přístupu ke spravedlnosti, která byla již výše označena za základ práva patentového, nalézt i v římském kontaktu s právními systémy blízkovýchodními a konečně také s právem egyptským⁴.

Tím se nám tedy onen pomyslný kruh uzavírá a ve své podstatě se ze starověké Afriky vracíme po dlouhé, úmorné a několika tisícileté cestě zpět do Afriky, která se v mezidobě ovšem proměnila v nepoznání.

Pro moderní africké systémy práva patentové bylo totiž zcela zásadním obdobím kolonialismu, který po sobě zanechal hluboké geografické i společenské stopy, jednu z takových můžeme hledat i ve formaci vlastních právních systémů u těchto poměrně mladých afrických států. Dlužno jistě dodat, že právo patentové v tomto případě netvořilo a často stále ani netvoří vrchol žebříčku priorit. Přesto je jeho význam stále více akcentován především na regionální úrovni, které vděčíme za vznik dvou nosných nadnárodních systémů – ARIPO a OAPI, kterým se bude více věnovat kapitola následující. V současné době ovšem valná většina afrických zemí již disponuje národním právním systémem ochrany průmyslového vlastnictví, vynálezy a design nevyjímaje.

Pro africký region zde je namístě také zmínit, že vedle systémů národních a regionálních nacházíme zde také, byť dnes již poměrně omezený, zvláštní systém rozšíření účinků průmyslověprávní ochrany získané ve Spojeném království do jiných států⁵, který lze označit za určitého pohrobka zmiňované koloniální minulosti. Dříve poměrně rozsáhlý systém v rámci společenství Commonwealth, dnes již okrajová záležitost sloužící z velké části pro mikrostáty bez vlastní patentové legislativy. Přesto stále existující a bohužel často opomíjená alternativa v některých menších afrických⁶ státech, příkladně v Gambii nebo Tanzanii. Podmínkou rozšíření účinků patentu je podání příslušné žádosti v dané zemi do tří let od udělení patentu ve Spojeném království. Zatímco průmyslové vzory registrované ve Spojeném království nabývají účinků v těchto zemích automaticky.

S ohledem na skutečnost, že se na africkém kontinentu nachází celkem 54 států, není v rozsahu této monografie, jak již bylo zmíněno výše, možné věnovat se podrobně všem a omezíme se tedy nadále v této kapitole na Egypt, Tunisko, Maroko, Nigérii a Jižní Afriku jakožto demonstrativní příklady afrických patentových systémů.

³ RE, E. The Roman Contribution to the Common Law, 29 Fordham L. Rev. 447 (1961) [online]. [cit. 14-8-2019]. Dostupné z: <http://ir.lawnet.fordham.edu/flr/vol29/iss3/2>

⁴ MANCINI, A. *Ancient Egyptian wisdom for the Internet: ancient Egyptian justice and ancient Roman law applied to the Internet*. Lanham, MD: University Press of America, 2002.

⁵ Extension of UK intellectual property rights abroad [online]. [cit. 14-8-2019]. Dostupné z: <https://www.gov.uk/government/publications/extension-of-uk-intellectual-property-rights-abroad>

⁶ Mimo ně také v asijských, karibských či oceánských.

1.1.2 Legislativní úprava patentového práva

Egypt

O Egyptu jsme se již zmiňovali v úvodu této kapitoly jakožto o jednom z významných aktérů v rozvoji starověkého práva. Vlastní právní úprava v oblasti duševního vlastnictví však musela počkat až do období poměrně nedávného, a to století dvacátého, kdy ovšem následoval poměrně rychlý přerod z roztržitého koloniálního modelu do uceleného systému dnešního.⁷ V roce 1975 Egypt přistoupil ke Světové organizaci duševního vlastnictví (WIPO) a v roce 1995 k nově zformované Světové obchodní organizaci (WTO). Právě členství ve WTO a závazky z dohody TRIPS byly důvodem nutnosti reformy úpravy práva duševního vlastnictví a výsledkem bylo přijetí kodexu práva duševního vlastnictví upravujícího celou tuto právní oblast. Konkrétně se jedná o zákon č. 82/2002, o ochraně práv duševního vlastnictví. Tento přístup není ve světě ojedinělý⁸, ale často docházelo k takovéto kodifikaci v reakci na závazky plynoucí z dohody TRIPS⁹. S ohledem na to, že je Egypt signatářem Pařížské úmluvy na ochranu průmyslového vlastnictví (PUÚ), vztahuje se na něj požadavek vytvoření zvláštního úřadu pro ochranu průmyslového vlastnictví, kterým je v tomto případě Egyptská patentová kancelář (dále jen „EGYPO“).

Tunisko

Tuniské patentové právo sahá až do období 19. století, což v Africe není zcela obvyklé. Konkrétně beyského výnosu z roku 1888¹⁰ v období francouzského protektorátu. Podobně jako v případě Egypta, bylo Tunisko nuceno reagovat na nové požadavky WTO – dohody TRIPS a v druhé polovině devadesátých let dvacátého století tedy přišel čas na zásadní reformu nejen patentového práva. V současné době je tedy patentové právo v Tunisku upraveno v rámci zákona č. 84/2000, o patentech. Úřadem, do jehož věcné působnosti spadají otázky průmyslového vlastnictví, je Národní institut pro standardizaci a průmyslové vlastnictví (dále jen „INNORP“).

Maroko

Maroko je po Egyptu další z afrických zemí, které namísto dílčí úpravy jednotlivých institutů ochrany průmyslového vlastnictví přistoupily k jejich kodifikaci. V tomto případě do zákona č. 17/1997, o průmyslovém a obchodním vlastnictví. Od Egypta se však liší v rozsahu tím, že oblast práva autorského se v tomto právním předpisu nenachází a je upravena zvláštním zákonem. Odpovědným úřadem za celou oblast průmyslového vlastnictví je v souladu s terminologií zavedenou zákonodárcem

⁷ DREYFUSS, R. C., PILA, J. *The Oxford handbook of intellectual property law*. New York, NY, United States of America: Oxford University Press, 2018, s. 397.

⁸ Příkladem francouzský zákoník duševního vlastnictví z roku 1992.

⁹ Příkladem vietnamský zákon o duševním vlastnictví z roku 2005.

¹⁰ CHAKROUN, N. *Patents for development: improved patent information disclosure and access for incremental innovation*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing, 2016, s. 163.

v případě výše uvedeného zákona Marocký úřad průmyslového a obchodního vlastnictví (dále jen „OMPIC“).

Nigérie

Vývoj patentového práva v Nigérii sahá do roku 1883, kdy byl přijat zákon o patentech, průmyslových vzorech a ochranných známkách. Další vývoj odpovídal poměrům tehdejší doby, tedy koloniální nadvlády Spojeného království. Patentové předpisy z let 1900 a 1902 byly nahrazeny předpisem z roku 1916 jen proto, aby byl i ten v roce 1925 zcela odstraněn spolu s celým koloniálním patentovým právem, kdy po anglickém vzoru byly patenty udělovány formou privilegií místním gubernérem, a nahrazen systémem reregistrace patentů udělovaných ve Spojeném království.¹¹ Jedná se o tzv. systém rozšíření průmyslověprávní ochrany Spojeného království, který bude blíže představen v následující kapitole.

Nigerijský zákon přišel až v roce 1971, tedy po nabytí nezávislosti v šedesátých letech dvacátého století, a to zákon o patentech a průmyslových vzorech, který je ve znění novelizací účinným i v současné době. Jakožto odpovědný úřad bylo ustaveno obchodní a právní oddělení pro ochranné známky, patenty a vzory, které spadá pod Ministerstvo průmyslu a obchodu (dále jen „IPO“).

Jižní Afrika

Prvním právním předpisem patentového práva v Jižní Africe byl dle koloniálního britského vzoru modelovaný zákon z roku 1916.¹² Na ten navazoval až současný patentový zákon z roku 1978, který byl následně podroben řadě novelizací. Ačkoli Jižní Afrika patří mezi ekonomicky nejrozvinutější státy na africkém kontinentu v oblasti práva duševního, není v regionální ani mezinárodní spolupráci příliš aktivní a v řadě ohledů lze hodnotit i vlastní právní úpravu patentového práva v Jižní Africe jako zastaralou, což bude více podrobeno zkoumání níže.

Věcně příslušným úřadem v Jižní Africe je Komise pro podnikatele a duševní vlastnictví (dále jen „CIPC“).

1.1.3 Vynálezy, technická řešení a design

Jak již bylo zmíněno výše, právo patentové nemusí nutně značit jen jeho velmi úzké chápání ve smyslu patentů, či ještě konkrétněji a v současném světě zcela majoritně¹³ patentů na vynálezy, ale při užití širší inkluzivní definice lze řadit do množiny patentového práva všechny výsledky technické tvůrčí činnosti.

¹¹ FALOLA, T., OYEBADE, A. *The transformation of Nigeria: essays in honor of Toyin Falola*. Trenton, NJ: Africa World Press, 2002, s. 170.

¹² TAKENAKA, T. *Research handbook on patent law and theory*. Second edition. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing, 2019, s. 472.

¹³ Patenty jsou zpravidla udělovány pro patentovatelné vynálezy, setkat se ovšem můžeme příkladně v USA také s patenty designovými či pěstitelskými nebo tzv. malými – inovačními – patenty v Austrálii.

Zajímavou otázkou může být, zda lze mezi výsledky technické tvůrčí činnosti řadit také průmyslový design. S ohledem na to, že v rámci českého právního řádu nacházíme pojem výsledky technické tvůrčí činnosti pouze v úpravě odborných zkoušek jakožto jednoho z předpokladů pro přijetí do stavu patentových zástupců, lze se domnívat, že tematický obsah této zkoušky nám poskytne jednoznačnou odpověď¹⁴ a na první pohled se zdá, že tomu tak i je, jelikož právní ochrana designu prostřednictvím institutu průmyslových vzorů do této části zkoušky skutečně spadá. Jaké rozčarování potom ovšem nacházíme v okamžiku, kdy zjistíme, že problematika průmyslových vzorů je také součástí druhé části zkoušky, a to ochrany práv na označení. Odpověď tedy bude třeba hledat jinde.

Historicky lze totiž poukázat na skutečnost, že průmyslové vzory tu bývaly a stále jsou upraveny v právních předpisech po boku vynálezů, což můžeme pozorovat nejen v právu českém, a to v dřívějším znění zákona o vynálezech a průmyslových vzorech z roku 1990, ale také ve Spojeném království a jejich dřívějším patentovém a designovém zákoně z roku 1907¹⁴ nebo konečně i v zemích afrických, příkladně v aktuálním nigerijském patentovém a designovém zákoně z roku 1971.

Z jiného pohledu lze také na průmyslové vzory nahlížet prizmatem jejich účelu, což příhodně dokládá již čl. 1 část 8 ustanovení 8 Ústavy USA, který hovoří o výlučných a časově omezených¹⁵ právech pro autory a vynálezce pro podporu vědy a užitečného poznání¹⁶. Na rozdíl od práv na označení, které prvek časové omezenosti postrádají¹⁷, zápis průmyslových vzorů je stejně jako v případě patentů limitován maximální dobou platnosti.

Oproti průmyslovým vzorům není podobná úvaha nutná u institutu vzorů užitečných, kteréžto představují zpravidla alternativu či doplněk k ochraně patentem. Tradičně se s užitečnými vzory setkáváme v systémech vycházejících z německého modelu patentového práva, u kterého dnes již můžeme hovořit více jako o součásti obecné kontinentální právní tradice. Naopak jsou poměrně vzácné v systémech postavených na právní tradici angloamerické.¹⁸

¹⁴ Tento původní anglický zákon se v mnoha podobách promítl i do právních řádů dalších zemí, které bývaly britskými koloniemi, příkladně byl obdobný zákon přijat v tehdejší Indii (dodnes účinný v Bangladéši) či v tehdejší mandátní Palestině (pouze pro průmyslové vzory účinný ve Státě Izrael do roku 2018).

¹⁵ Z toho důvodu byl také nejvyšším soudem zrušen první zákon o ochranných známkách. Viz Nejvyšší soud USA Trademark Cases, 100 U. S. 82 (1879).

¹⁶ V originálním anglickém znění „useful art“ ve smyslu nabyté dovednosti či poznání nebo umění v původním významu tvůrčí techniky, nikoli tedy nezbytně krásného umění, typicky výtvarného či muzického. Příkladně viz POLLACK, M. The Multiple Unconstitutionality of Business Method Patents: Common Sense, Congressional Choice, and Constitutional History. 28 Rutgers Computer & Tech. L. J. 61. 2002 [online]. [cit. 25-8-2019]. Dostupné z: https://works.bepress.com/malla_pollack/12/

¹⁷ K ukončení platnosti zápisu ochranné známky nepostačuje tedy pouhé vypršení doby platnosti, ale je třeba pozitivního (vzdání se, zrušení, neplatnost) nebo negativního jednání (nezaplacení poplatku za prodloužení).

¹⁸ Podrobněji viz MACHŮ, M., ADLEROVÁ, E. *Ochrana duševního vlastnictví ve státech angloamerické a smíšené právní tradice*. 1. vydání. Praha: Metropolitan University Prague Press a Wolters Kluwer, 2018.

Pro účely podkapitoly věnované patentovému právu se budeme dále zaměřovat nikoli na vyčerpávající analýzu všech aspektů jednotlivých národních systémů v Africe, ale pouze otázkám, v nichž nacházíme v porovnání s evropským systémem největší odlišnosti, a to s ohledem na pokročilou harmonizaci, kterou lze přisoudit zejména dohodě TRIPS, k níž ovšem africké státy zpravidla přistoupily tak, že převzaly stručná ustanovení této dohody a inkorporovaly je přímo do vlastních zákonů.

1.1.4 Původce a vlastník

Otázka, kdo je původcem, je natolik celosvětově sjednocena, že ani v oblasti Afriky není sporu, že původcem je vždy osoba, která vyvinula vynálezeckou činnost, a dosáhla tedy vytvoření vynálezu. Co již však vyžaduje náhled poněkud podrobnější, je problematika osoby, které svědčí právo na patent, jelikož takovou osobou nemusí být vždy původce.

I z českého práva jsou nám známy situace, kdy původce není nezbytně prvním vlastníkem, a to dosažením vytvoření vynálezu v rámci činnosti vykonávané pro osobu jinou. Okamžikem, kdy právo na patent vytvořením vynálezu nenabývá tvůrce – původce, ale osoba jiná, je vytvoření tzv. vynálezu podnikového či fakticky přesněji vynálezu zaměstnaneckého. Zaměstnavatel je v takovém případě právním nástupcem ze zákona, byť eventuálně pouze na omezenou dobu. V případě, že však neexistuje pracovní poměr, členský či jiný pracovněprávní vztah, nelze mezi tvůrcem a zadavatelem aplikovat režim zaměstnaneckého vynálezu. Zde je ovšem možné aplikovat příkladně režim smlouvy o dílo s nehmotným výsledkem.

Obdobný systém nacházíme také v řadě dalších zemí, ty africké nevyjímaje, je nicméně třeba neopomíjet zdánlivě drobné národní nuance, které mohou posilovat postavení tvůrce vůči zadavateli či naopak. Skutečně je tedy v tomto případě vhodnější upustit od svazujících termínů zaměstnanec a zaměstnavatel, jelikož jejich význam nemusí být s českým právním řádem nezbytně ve shodě.

Egyptské právo¹⁹ v tomto případě skutečně na prvním místě hovoří o zadavateli takové tvůrčí práce, kterému svědčí právo na patent bez ohledu na to, jakým způsobem byla práce zadána. Nestanovuje zde způsob, jakým takové právo na zadavatele přechází, jelikož původce nečinil práci na vytvoření vynálezu z vlastního popudu a nikdy tedy právo nenabyl. Dále do role zadavatele staví i zaměstnavatele, kde ovšem poměrně kuriózně uvádí, že se vztahuje na vynálezy objevené zaměstnancem. Původce však má ve všech případech právo na spravedlivou odměnu, pokud nebyla specifická odměna sjednána.

Tuniské právo pracuje s poměrně obvyklým modelem notifikace o vytvoření zaměstnaneckého vynálezu a kontrannotifikace ze strany zaměstnavatele, k čemuž stanovuje čtyřměsíční lhůtu. Zajímavým elementem je i možnost nabídky vynálezu vytvořeného zaměstnancem v průběhu trvání zaměstnaneckého poměru, avšak v případech,

¹⁹ Obdobně jako právo nigerijské, které však neakcentuje zadavatele vůči zaměstnavateli v takové míře.

kdy není tvůrčí práce jeho pracovním úkolem, zaměstnavateli, kdy takovýto vynález může být v případě zájmu zaměstnavatele považován také za zaměstnanecký.

V Maroku se nesetkáváme s kontranotifikací zaměstnavatelem vůči zaměstnanci, ale s kogentním požadavkem, aby zaměstnavatel, který má zájem uplatnit právo na patent ve lhůtě šesti měsíců ode dne oznámení vynálezu, podal přihlášku vynálezu. Je zde tedy vyloučena možnost, kdy by se zaměstnavatel rozhodl vynález považovat za obchodní tajemství. Za zmínku zde však také stojí, že zákon v otázce zaměstnaneckých vynálezů hovoří o možnosti, kdy si zaměstnanec a zaměstnavatel ujednájí odlišně od zákona, ale přípustné je pouze u jednání, které je ku prospěchu zaměstnanci.

Případem, kde jsou však zaměstnanecké vynálezy úpravy ve své podstatě pouze nepřímou, je právo Jižní Afriky. Pokud totiž není mezi stranami specificky ujednáno to, že vynález je vytvořený zaměstnancem v průběhu a v souvislosti s pracovním poměrem, zaměstnavatel si nesmí klást vůči takovému zaměstnanci žádné požadavky a priori. Tímto ovšem není vyloučeno, že zaměstnanec převede právo na patent na zaměstnavatele na základě zvláštní smlouvy po vytvoření vynálezu.²⁰

1.1.5 Podmínky patentovatelnosti vynálezů

Podmínky patentovatelnosti vynálezů lze rozdělovat na podmínky definiční ve vztahu k samotným vynálezům²¹ (jedná-li se o vynález), podmínky, kterým musí vynález sám dostát (a to zejména ve vztahu ke stavu techniky) a dále výluky z patentovatelnosti – tedy vynálezy, na které, přestože mohou naplňovat obě předchozí kategorie, nebude udělen patent, či přesněji neměl by být udělen patent, jelikož některé z výluk mohou být zkoumány až po udělení patentu, a mohou být tedy důvodem k jeho zrušení.²²

Napříč všemi africkými systémy, kterým se tato monografie věnuje, nacházíme mezinárodní harmonizované podmínky pro to, aby byl vynález považován za patentovatelný, a těmi jsou novost, vynálezecká činnost a průmyslová využitelnost. Mohli bychom tedy toto téma uzavřít s tím, že se v Africe s ničím zvláštním nesetkáváme. Podstatné ovšem je, že zejména podmínku novosti (a také vynálezecké činnosti) je nezbytné hodnotit vůči stavu techniky a právě zde můžeme najít zdánlivě drobné, ale v důsledku poměrně zásadní specifika jednotlivých systémů.

Standardně je tato záležitost upravena v právu egyptském, které za stav techniky považuje vše, co bylo veřejně užito uvnitř i vně Egypta, nebo byl veřejnosti zpřístupněn popis takového předmětu způsobem, který umožňuje odborníkovi v dané oblasti techniky takový předmět provést. Výjimkou je pouze zveřejnění vynálezu

²⁰ Viz STOOP, P. N., MASUKU, B. *Commercial and economic law in South Africa*. část 5. Alphen aan den Rijn, The Netherlands: Wolters Kluwer Law and Business, 2015.

²¹ Zde diskutované africké státy přijaly mezinárodně obvyklé negativní vymezení vynálezů vůči objevům, vědeckým teoriím apod.

²² V tomto případě se opět jedná o standardní výluky pro diagnostické, terapeutické a chirurgické metody či druhy rostlin a zvířat. V některých zemích jakožto příkladně v Egyptě jsou však tyto výluky zahrnuty přímo v negativním vymezení vynálezu.

na národní či mezinárodní výstavě v období šesti měsíců před podáním přihlášky vynálezu. Zajímavostí je, že výstava zde není definována ve smyslu PUÚ, s čímž se poté setkáváme například v Nigérii, což je vzhledem k naprostému minimu výstav, které by jejím požadavkům dostály, ze strany egyptského zákonodárce vůči přihlašovatelům velkorysé. Součástí stavu techniky jsou také přihlášky vynálezu k témuž vynálezu, a to uvnitř i vně Egypta, tedy příkladně i nezveřejněná přihláška vynálezu v České republice s dřívějším datem priority, může být namítána vůči mladší přihlášce vynálezu v Egyptě. Co dále odlišuje egyptské právo nejen v africkém, ale i světovém měřítku, je požadavek, aby byl vynález v přihlášce popsán tak, že z něj odborník sezná nejlepší způsob, jakým vynález provést²³, což je typické především pro přihlášky vynálezů v USA, kde je tento požadavek znám jako „best mode“.

Pokud nahlédneme do příslušných zákonných ustanovení v Egyptu blízkém Tunisku, nalezneme zde již určité odlišnosti. Stavem techniky není tedy pouze to, co bylo užito či popsáno, ale jakýmkoli způsobem zpřístupněno veřejnosti před datem podání přihlášky či datem priority.²⁴ Stejně ke stavu techniky přistupuje také Jižní Afrika. Ve vztahu k nezveřejněným přihláškám se však tuniské právo omezuje co do relevance pouze na starší přihlášky tuniské. V tuniském zákoně naopak chybí výjimka pro zveřejnění na výstavě, oproti tomu zde ale nacházíme roční lhůtu k podání přihlášky v případě, kdy byl vynález zveřejněn přímým či nepřímým poškozením práv přihlašovatele.

Zvláštní ustanovení jihoafrického zákona však rozšiřuje stav techniky také o utajené vynálezy, které však byly užívány v tzv. komerčním měřítku v Jižní Africe. Tímto je tedy nahrazeno omezení práv vlastníka patentu vůči předchozímu uživateli v tom smyslu, že předchozí uživatel se nejen může domáhat neúčinnosti výlučných práv vlastníka patentu vůči němu, ale může se na základě svého dřívějšího užívání vynálezu domáhat také zrušení takového patentu.

V souvislosti s tím, co může být namítáno jakožto překážka patentovatelnosti, a to i následně po udělení patentu jako důvod pro jeho zrušení, je třeba v případě Maroka a Tunisku upozornit, že se v obou případech jedná o tzv. validační státy EPO, a je tedy pro přihlašovatele vynálezu u Evropského patentového úřadu designovat také tyto dva africké státy. Systém validací evropských patentů mimo Evropu není přílišnou novinkou, ale v nedávné době došlo k jeho významnému rozšíření právě o Tunisko a také o Evropě velmi vzdálenou Kambodžu.

V okamžiku, kdy je evropský patent validován pro tyto země, přináší to nad standardním národním patentem pro jeho vlastníka podstatnou výhodu v podobě větší právní jistoty, kdy evropský patent i poté, co pomine lhůta k jeho zrušení či omezení prostřednictvím odporového řízení přímo u EPO, nemůže být ani s účinky pro tyto validační státy zrušen či omezen z žádného jiného důvodu než z těch, které stanovuje přímo evropská patentová úmluva. Jak bylo totiž demonstrováno výše, orientace v jednotlivých národních systémech může být s ohledem na jejich tu drobnější, tu

²³ CHAKROUN, N. *Patents for development: improved patent information disclosure and access for incremental innovation*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing, 2016, s. 169.

²⁴ CHAKROUN, N. *Patents for development: improved patent information disclosure and access for incremental innovation*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing, 2016, s. 163.

zásadnější odlišnosti poněkud náročná, a to především pro zahraničního přihlašovatele.

1.1.6 Podmínky schopnosti zápisu užitečných vzorů

Jedinou z afrických zemí, kterým se v rámci této monografie věnujeme s výjimkou regionálních organizací, jejichž právní řád zahrnuje institut ochrany technických řešení formou zápisu užitečného vzoru, je Egypt.

Nutno podotknout, že užité vzory v Egyptě nejenže nejsou upraveny zvláštním zákonem, což však již bylo nastíněno v úvodu do egyptského legislativního rámce, ale i v rámci daného zákoníku jsou užitečným vzorům vymezeny pouhé 4 paragrafy. O to zajímavěji však egyptské právo užité vzory, či dle tamní terminologie patenty na užité vzory, definuje. Užitečným vzorem způsobilým k udělení tohoto zvláštního patentu s dobou ochrany sedm let je nový technický doplněk ve struktuře nebo složení zařízení, nástrojů, zařízení nebo jejich součástí nebo výrobků, procesů nebo prostředků výroby výše uvedených a podobně, které se v současné době používají. Jedná se tedy jednoznačně o technická řešení hmotná, nikoli způsobová, která lze chránit pouze patentem na vynález. S výjimkou požadavku novosti se však s žádnou další podmínkou zápisuschopnosti nesetkáváme, což však bude více diskutováno v kapitole věnované ARIPO.

Velmi neobvyklým ustanovením, které také můžeme v příslušném zákoně nalézt, je přiknutí práva patentovému úřadu *ex officio* změnit přihlášky užitečného vzoru na přihlášky vynálezu v případě, kdy shledá, že předkládané technické řešení naplňuje podmínky pro udělení patentu na vynález. Toto je umožněno především obligatorním věcným průzkumem²⁵, který je egyptským úřadem prováděn pro oba typy přihlášek. Přihlašovatel má dále také právo přeměnit přihlášku vynálezu na přihlášku užitečného vzoru a naopak, a to až do doby udělení patentu.

1.1.7 Podmínky schopnosti zápisu průmyslových vzorů

Oproti nízké oblibě užitečných vzorů v rámci právních řádů afrických zemí, všechny již z povinnosti stanovené PUÚ a dohodou TRIPS zavedly ochranu vzorů průmyslových, zpravidla však nebyla této právní úpravě věnována přílišná pozornost a s ohledem na nízký zájem o tuto formu ochrany nelze do budoucna očekávat zásadní proměnu.

Kde však otázky průmyslových vzorů bezpochyby stojí za pozornost, je Jižní Afrika. Zde totiž designový zákon rozděluje průmyslové vzory do dvou kategorií, kterými jsou estetický design a funkční design.

Estetický design je právě tím, co lze jakožto průmyslový vzor chránit také v systému evropském. Jedná se tedy o vnější vzhled výrobků, ať již v podobě vzoru, či tvaru,

²⁵ Viz DREYFUSS, R. C., PILA, J. *The Oxford handbook of intellectual property law*. New York, NY, United States of America: Oxford University Press, 2018, s. 398.

a který je vnímán zrakem. Je však hodnocen pouze estetický rozměr, nikoli estetická úroveň. Takovýto design může být zapsán až na dobu patnáct let. Oproti tomu funkční vzor s maximální dobou ochrany deset let představuje vnější podobu výrobku, která je však vyžadována jeho funkcí, tedy zde lze hovořit o tvaru předurčeném technickými znaky.²⁶ To je něco, co je v evropském systému naopak z ochrany průmyslovým vzorem zcela vyloučeno, a jihoafrický systém zde tedy představuje nezvyklý přístup k ochraně takovýchto předmětů. Funkční vzor tedy leží na pomezí dle českého či obecnější evropského chápání užitných vzorů, jejichž zápis jihoafrický systém neumožňuje, a průmyslových vzorů, což je bezesporu věc nevšední. Funkční vzory díky svému charakteru vhodně zahrnují také topografie polovodičových výrobků.

V obou případech, jak je ostatně pro jihoafrický systém typické, zápis probíhá na pouhém registračním principu, a zkoumány jsou tedy pouhé formální a kvaziformální – zda předložený design odpovídá zákonné definici – podmínky. Samy věcné podmínky jsou pro validitu zápisu stanoveny jako novost a originalita pro vzory estetické a novost a neobvyklost pro vzory funkční.

1.2 Práva na označení

Africký kontinent je z pohledu duševního vlastnictví velmi zajímavý, jelikož je reprezentován řadou aspektů, které jsou pro tento kontinent příznačné, a také s ohledem na jeho dynamický vývoj v posledních několika desítkách let, ke kterému do velké míry přispěly závazky, jež vyplývaly z mezinárodních úmluv a dohod, k nimž africké země (potažmo regionální organizace) postupně přistoupily. Pokud se zaměříme na oblast práv na označení, tak zejména systémy známkoprávní ochrany si zasluhují značné pozornosti z důvodu způsobu získání jejich ochrany. Práva k ochranné známce je možné získat buď prostřednictvím národní cesty v těch zemích, které disponují vlastním zákonodárstvím, anebo prostřednictvím regionálních organizací, jejichž působnost je klíčová zejména v zemích, které vlastní legislativou naopak nedisponují. Jedná se o tzv. centralizované systémy pro podávání ochranných známek, které jsou účinné přibližně v 50 % afrických zemí. Kromě toho je možné získat ochranu v některých afrických zemích i cestou mezinárodní, ta však nebude předmětem této publikace, protože to není v možnostech jejího rozsahu.

Další práva na označení, která si taktéž zasluhují pozornost, a budou proto zmíněna, představují zeměpisná označení a označení původu. Tato práva jsou většinou spravována nikoliv v rámci zvláštního zákona (tzv. zvláštního režimu *sui generis*), tak jako tomu je kupříkladu v evropských zemích, ale prostřednictvím institutu ochranné známky. Konkrétně pomocí institutu kolektivní a/nebo certifikační ochranné známky. Některé z těchto zemí zavedly naopak režim obdobný, jako tomu je ve Spojených státech amerických, které zavedly režim *sui generis* pouze ve vztahu k alkoholickým

²⁶ Viz DU PLESSIS, E. D. (ed.) *Adams & Adams Practical Guide to Intellectual Property in Africa*. Pretoria: Pretoria University Law Press, 2012, s. 511.